

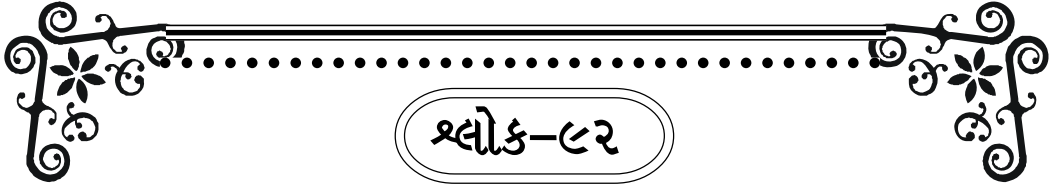
આજ ભગવાન 'મહાવીરસ્વામી'નો દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે. ભગવાન 'મહાવીર' પરમાત્માને વૈશાખ સુદ દસમે. ચાર જ્ઞાનનો નાશ થઈને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. ત્યારે વાણી નહોતી નીકળી. કેમ કે એમની વાણી હોય અને ધર્મ પામનારા ન હોય એમ બને નહિ. કારણ કે જ્યારે તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું, બંધાણું ત્યારે ભાવમાં એમ હતું કે હું પૂર્ણ થાઉં અથવા ધર્મ જીવ પામે. એથી તીર્થંકરની વાણી નીકળે ત્યારે ધર્મ પામનારા હોય જ. એવો એનો સંબંધ છે. વૈશાખ સુદ દસમે. ધર્મ પામનારા ગણધર જે મુખ્ય જોઈએ તે નહોતા એટલે ૬૬ દિવસ સુધી વાણી નીકળી. એ વાણીને નીકળવાનો કાળ નહોતો. એમાં આજ શ્રાવણ વદ એકમ. સિદ્ધાંતની શ્રાવણ વદ એકમ છે આજ. તે દિ' ઇન્દ્ર, ગણધરને લાવ્યા, ગૌતમને. લાવ્યા અને અહીંયા વાણી છૂટી. તેથી આવ્યા માટે વાણી નીકળી એ નિમિત્ત છે. વાણી એ વખતે નીકળવાનો કાળ હતો. એ સિદ્ધાંત ચાલ્યો છે. ઇન્દ્ર પહેલા ગૌતમને કેમ ન લાવ્યા? ભાઈ! કાળલબ્ધિ નહોતી. એનો સમજવાનો કાળ નહોતો અને અહીં વાણી નીકળવાનો. એ વાણી આજ શ્રાવણ વદ એકમ ભગવાનના મુખથી દિવ્યધ્વનિ નીકળી. એ વાણીના સિદ્ધાંતના અર્થના કરનારા ભગવાન 'મહાવીર'. એ દ્રવ્ય વસ્તુ થયું. ક્ષેત્ર વિપુલાચલ પર્વત. રાજગૃહી નગરીની પાસે પાંચ પર્વત છે. એમાં એક વિપુલાચલપર્વત (છે), તે ક્ષેત્રમાં ભગવાનની વાણી નીકળી. કાળ આ શ્રાવણ વદ એકમ હતો. એ કાળ છે. શ્રાવણ વદ એકમે દિવ્યધ્વનિ નીકળી.

પ્રભુએ ભાવશ્રુતજ્ઞાનની પ્રરૂપણા કરી. છે તો કેવળજ્ઞાની, પણ ભાવશ્રુતની પ્રરૂપણા કરી. કેમ કે જે ગણધર ભાવશ્રુતને પામનારા, એને નિમિત્ત તો ભાવશ્રુત હોય. એમ. એ ભાવશ્રુતની પ્રરૂપણા પરમાત્માએ કરી. આજ શ્રાવણ વદ એકમ. અર્થના કરનારા ભગવાન, અને પછી સૂત્રની રચનાના કરનારા ગણધર. એ સૂત્રની રચના અંતર્મુહૂર્તમાં બાર અંગની રચના કરી. એ પણ આજ દિવસ છે. દિવ્યધ્વનિ નીકળી અને રચના કરી, ગણધરે સાંભળી, રચના કરી એ પણ આ દિવસ છે. એ આજ વાણીનો દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે. શ્રાવણ વદ એકમ. સિદ્ધાંતથી આ શ્રાવણ વદ એકમ છે આ. સિદ્ધાંતને હિસાબે વદ પહેલી બેસે. સુદ પછી. કારણ કે આ પૂનમ ગઈને કાલ? પૂનમ એટલે પૂર્ણ મહિનો. પૂનમ એટલે પૂર્ણ મહિનો કાલે પૂરો થયો. અને આ વદ બેઠી. મહિનાનો પહેલો દિવસ. અમાસ થાય ત્યારે

અડધો માસ થાય. અ-માસ છે ને? અડધો માસ થાય. પૂનમ થાય ત્યારે પૂર્ણ માસ થાય. એટલે યુગનો પહેલો દિવસ શ્રાવણ વદ એકમ. તે દિ' ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ નીકળી અને ગણધર ભગવાને રચના કરી. ભાવશ્રુતના પરિણમનથી, ગણધરદેવે ભાવશ્રુતથી પરિણમીને દ્રવ્યશ્રુતની રચના કરી. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનની વાણીમાં ભાવશ્રુતનો અર્થ આવ્યો, ગણધરે ભાવશ્રુતને પરિણમેલા એણે દ્રવ્યશ્રુતની રચના કરી. અર્થના કર્તા ભગવાન, સૂત્રના કર્તા ગણધરદેવ. એ આ દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે. એ વખતે હશે ત્યારે તો ગણધરો, ઇન્દ્રો વિપુલાચલ પર્વત પર સાક્ષાત્ દિવ્યધ્વનિ ૬૬ દિવસથી બંધ હતી. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું છતાં, ગણધર મુખ્ય છે. એ નહોતા એથી વાણી નીકળી નહિ એમ વ્યવહારથી કહેવાય છે. ઓલા લોકો કહે નહિ, જુઓ! ગણધર નહોતા માટે વાણી ન નીકળી. ગણધરનું નિમિત્ત થયું એટલે વાણી આવી. એમ નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? વાણી તો વાણીને કાળે જ એને નીકળી. ગણધરનું નિમિત્ત હતું.

એ ભગવાને કહેલા સિદ્ધાંતો, એમને સંતોએ શાસ્ત્રમાં રચ્યા. એમાનું આ એક 'નિયમસાર' સિદ્ધાંત છે. 'નિયમસાર' છે ને આ? 'નિયમસાર' એટલે મોક્ષનો માર્ગ. નિયમનો અર્થ જ મોક્ષનો માર્ગ થાય. આત્મા આનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ, એનો અંતર અનુભવમાં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરી, જ્ઞાન અને સ્વરૂપની રમણતા પ્રગટ કરી, એવો જે મોક્ષમાર્ગ, એના ફળ તરીકે મોક્ષ. એ માર્ગ અને માર્ગના ફળની બન્ને વ્યાખ્યા આમાં છે. પહેલી ગાથામાં આવી ગઈ છે. કાલે સજ્જાય આવી હતી. માર્ગ અને માર્ગના ફળમાં...

શ્લોક-૯૨

(મંદાક્રાંતા)

ત્યક્ત્વા વાચં ભવભયકરીં ભવ્યજીવઃ સમસ્તાં
ધ્યાત્વા શુદ્ધં સહજવિલસચ્ચિત્ત્વમત્કારમેકમ્ ।
પશ્ચાન્મુક્તિં સહજમહિમાનન્દસૌખ્યાકરીં તાં
પ્રાપ્નોત્યુચ્ચૈઃ પ્રહતદુરિતધ્વાંતસંઘાતરૂપઃ ॥૯૨॥

વળી (આ ૬૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :-

[શ્લોકાર્થ :-] ભવ્યજીવ ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણીને છોડીને શુદ્ધ સહજ-વિલસતા ચૈતન્યમત્કારનું એકનું ધ્યાન કરીને, પછી, પાપરૂપી તિમિરસમૂહને નષ્ટ કરીને સહજમહિમાવંત આનંદસૌખ્યની ખાણરૂપ એવી તે મુક્તિને અતિશયપણે પ્રાપ્ત કરે છે. ૯૨.

શ્લોક-૯૨ ઉપર પ્રવચન

‘વળી (આ ૬૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :’
૯૨મો શ્લોક, ‘નિયમસાર’

ત્યક્ત્વા વાચં ભવભયકરીં ભવ્યજીવઃ સમસ્તાં
ધ્યાત્વા શુદ્ધં સહજવિલસત્ત્વિચ્ચમત્કારમેકમ્ ।
પશ્ચાન્મુક્તિં સહજમહિમાનન્દસૌખ્યાકરીં તાં
પ્રાપ્નોત્યુચ્ચૈઃ પ્રહતદુરિતધ્વાંતસંઘાતરૂપઃ ॥૯૨॥

આ ૬૭મી ગાથા. વચનગુપ્તિની વાત ચાલે છે. લ્યો. ભગવાને વાણી કહી, હવે એમાં એમ આવ્યું કે વચનગુપ્તિ કોને કહેવી? સમજાણું કાંઈ? કહે છે, શ્લોકાર્થ છે ને?

શ્લોકાર્થ :- ‘ભવ્યજીવ...’ પહેલી જ વાત લીધી છે. પાત્રજીવ જે છે (તે). આત્માની શાંતિ મોક્ષના માર્ગને પામવાને લાયક છે. ‘ભવ્યજીવ ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણી...’ લ્યો. વાણી છે એ તો જડ છે. પણ એમાં બોલવાનો વિકલ્પ છે એ ભવભયને કરનારી વિકલ્પદશા છે. વાણી તો જડ છે. ભાષા તો એમ છે. જુઓ! ‘ભવ્યજીવ ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણીને છોડીને...’ એનો અર્થ કે વિકલ્પને છોડી. વાણી બોલવામાં જે વિકલ્પ રાગ છે, એને છોડી એમ એનો અર્થ. આ સંસ્કૃત પ્રમાણે તો આવો અર્થ ન થાય. વાણીને છોડીને એમ લખ્યું છે. લ્યો. વાણી શું છોડે? વાણી કરે કે દિ’ તે વાણી છોડે? એ તો જડ છે. પણ વાણી બોલવાનો જે ભાવ છે એ રાગ છે. આહાહા...! છદ્મસ્થને, હોં! કેવળીને કાંઈ છે નહિ. રાગ નથી. એ તો ઇચ્છા વિના દિવ્યધ્વનિ ભગવાનની વાણી નીકળે છે. પણ છદ્મસ્થ છે, રાગી છે એટલે વાણીના યોગમાં રાગનું પરિણામ નિમિત્ત છે.

એ પરિણામને છોડીને. જુઓ! એ વ્યાખ્યાન કરવાની વાણીમાં પણ શુભરાગ છે, કહે છે. આહાહા...! છદ્મસ્થને. એને વાણીની ગુપ્તિની વાત છે ને. એ ‘ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણીને છોડીને...’ શુભરાગ. વાણીમાં જે અશુભરાગ એ તો ઠીક, પણ ધર્મની વાણીમાં જે કહેવામાં રાગ છે... આહાહા...! એને પણ છોડીને ‘શુદ્ધ સહજવિલસતા ચૈતન્યચમત્કારનું એકનું ધ્યાન કરીને...’ એ વાણીનો વિકલ્પ છે એને છોડી, સ્વભાવિક શુદ્ધ સહજવિલસતા. ભગવાનઆત્મા સ્વભાવિક વિલસતો ખીલતો પ્રભુ ચૈતન્ય અંદર છે. એવો ચૈતન્યચમત્કાર. ભગવાનઆત્મામાં ચૈતન્યચમત્કાર ભરેલો છે. એવું ચૈતન્યચમત્કાર આત્માનું તત્ત્વ ‘એકનું ધ્યાન...’ એનું એકનું ધ્યાન. આહાહા...!

વાણીના રાગને છોડી. એ રાગ તો ભવભયનો કરનાર છે, કહે છે. આહાહા...! રચના તો જુઓ! ઉપદેશમાં શુભરાગ એ ભવભયનું કારણ છે. આહાહા...! મુનિનો. પેલા કહે, ઉપદેશ

દેવામાં નિર્જરા છે. કેટલો આંતરો! ઉપદેશથી બીજા ધર્મ પામે, એનો જીવને લાભ થાય. અહીં કહે છે, એ વાત બધી ખોટી. ઉપદેશની વાણી છન્નસ્થની છે એમાં રાગ આવે છે. એ રાગને છોડી વીતરાગ સહજ વિલસતો પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા, ચૈતન્ય ચમત્કાર મૂર્તિ પ્રભુ પોતે છે, એનું એકનું ધ્યાન કરીને. દેખો! એ આત્માનું એકનું ધ્યાન. એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ભેદ, કે ભગવાનનું ધ્યાન, એ નહિ. ભગવાનનું ધ્યાન કરવા જાય તો વિકલ્પ, રાગ ઉઠે છે. કારણ કે ભગવાન પરવસ્તુ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

એક ભગવાન પાછા. એક શબ્દ કેમ વાપર્યો છે? કે આ વસ્તુ આત્મા છે અને એમાં ગુણ છે, અને દશા છે એવા ભેદ નથી. એકલું ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ એકનું ધ્યાન કરીને. આ મોક્ષનો માર્ગ છે. આ 'નિયમસાર' છે ને? અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ. ઇન્દ્રિયોમાં કલ્પેલો આનંદ એ તો દુઃખ છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં કલ્પેલું સુખ એ તો દુઃખ-ઝેર છે. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય અમૃતનો રસ છે. આહાહા...! એવો આત્મા, એનું એકનું ધ્યાન કરવું. એ જ ધ્યાનને અહીં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર કહે છે.

'ચૈતન્યચમત્કાર એકનું...' એ દ્રવ્ય થયું. વસ્તુ. 'ધ્યાન કરીને,...' એ પર્યાય થઈ. સમજાણું કાંઈ? જેને આત્માનું હિત કરવું હોય અને આ ચાર ગતિના દુઃખ ટાળવા હોય, એણે શું કરવું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા સ્વભાવિક વિલસતો... આહાહા...! ચૈતન્યચમત્કાર પ્રભુ આત્મા છે. એ એક સ્વરૂપ એનું છે. એકરૂપ છે. એનું ધ્યાન કરીને... આહાહા...! સમ્યગ્દર્શનમાં પણ એને ધ્યેય બનાવી, જ્ઞાનમાં પણ એને ધ્યેય બનાવી, ચારિત્રમાં પણ એને વિષય બનાવી... આહાહા...! વીતરાગનો માર્ગ આવો છે. દિવ્યધ્વનિમાં આ આવ્યું હતું. વિપુલાચલ પર્વત પર ભગવાનની વાણી ઇન્દ્રો, ગણધરોની સમક્ષ વાણી છૂટી એ આ નીકળી. આહાહા...!

ભગવાન! તારું સ્વરૂપ સહજ ચૈતન્યચમત્કાર, એવી ચીજ તું અંદર છે. એનું ધ્યાન કર, એને ધ્યેય બનાવ, વિષય એને બનાવ. રાગ અને પરનો વિષય લક્ષમાંથી છોડી દે. આહાહા...! ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા, એકલો અમૃતના, શાંતિના રસથી ભરેલો સમુદ્ર છે. આહાહા...! એને પામર તરીકે લોકોએ કલ્પ્યો. મૃગની નાભીમાં કસ્તૂરી, મૃગલાને એની કિંમતું નથી. એમ પરમાત્મા કહે છે, કે તારા સ્વભાવમાં અતીન્દ્રિય આનંદની કસ્તૂરી પડી છે. આહાહા...! એને ન માનતા બહાર ગોતે છે. કાંઈક વિષયોમાં સુખ છે, પૈસામાં સુખ છે, આબરૂમાં (સુખ છે). ઝેર છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કેમ બેસે પણ? આ લહેર છે. એય...! 'ધીરૂભાઈ'! લાડવા ખાતા હોય, પૈસા કાંઈક ૫૦ હજાર પેદા થાતા હોય. કાલે કો'ક કહેતું હતું કે ૫૦ હજાર પેદા કરે છે. કો'ક કહેતું હતું. મને તો પૈસા બહુ વધી ગયા. દુઃખના નિમિત્ત. એ કોઈક કાલે કહેતું હતું. બાર મહિને ૫૦ હજાર પેદા કરે છે. એ કો'ક કહેતું. ઘણાં માણસો આવે છે. લાખ, બે લાખ, દસ લાખ પેદા કરે એમાં શું થયું પણ?

ધૂળ. એ તો જડ છે. એ તો માટી-ધૂળ છે. ધૂળમાં સુખ છે? એના ઉપર લક્ષ જાય છે એ રાગ અને આકુળતા છે. આહા...! ‘ધીરુભાઈ!’ માર્ગ ભારે!

અહીં તો કહે છે, ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરદેવ પરમાત્મા સાક્ષાત્ સમવસરણમાં બિરાજતા હોય અને એનું લક્ષ કરે અને ધ્યાન કરવા જાય તો રાગ છે. કારણ કે પરદ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાય ત્યાં રાગ જ થાય. આહાહા...! આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ, ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ અંદર, એનું ધ્યાન કરવાથી શાંતિ અને આનંદ થાય. એને ધર્મ થાય. પરદ્રવ્યના લક્ષે અને ધ્યાને ધર્મ થાય નહિ. આહાહા...!

એવું ‘ધ્યાન કરીને, પછી...’ એને શું ફળ આવે એમ કહે છે. બન્ને લે છે. માર્ગ અને માર્ગનું ફળ. ‘પાપરૂપી તિમિરસમૂહને નષ્ટ કરીને...’ પાપ શબ્દે પુણ્ય અને પાપના બન્ને ભાવને અહીં પાપ કહ્યા છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ભગવાન અંતર અમૃતસ્વરૂપ અતીન્દ્રિય આનંદથી ડોલતો નાથ, પ્રભુ અંદર છે. આહાહા...! અરે...! કહે છે કે એને પકડને, એને ધ્યાનમાં લે ને, એનું ધ્યાન રાખ ને, એનું ધ્યાન રાખ ને, એનું ધ્યાન કર ને. આહાહા...! તો તને શાંતિ થશે અને એના ફળ તરીકે પુણ્ય અને પાપનો અંધકાર. ભાષા જુઓ! પુણ્ય અને પાપના ભાવ એ તો અજ્ઞાન-અંધકાર છે. એ ચૈતન્યચમત્કાર નથી એમ સામે નાખવું છે ને? અહીં ચૈતન્યચમત્કાર. ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યચમત્કારનું નૂર, એનું પૂર આત્મા છે. આહાહા...! અને પુણ્ય ને પાપ તિમિર છે, અજ્ઞાન-અંધકાર છે. ભાવમાં, હોં! ફળની વાત, ધૂળની વાત નથી. આહાહા...! આ તો શુભ અને અશુભભાવ, વાણીને છોડી.. રાગ એ તો પાપ છે કહે છે, અંધકાર છે. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યના પ્રકાશના ચમત્કારનું નૂર, એનું ધ્યાન કરવાથી, એનો આશ્રય કરવાથી, એને અવલંબનમાં લેવાથી જે દશા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની વીતરાગી દશા થાય, તે પુણ્ય-પાપના અંધકારનો નાશ કરનાર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ‘પાપરૂપી તિમિરસમૂહને...’ આહાહા...! અસંખ્ય પ્રકારના પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો, અહીં તો વાણી બોલવામાં રાગ (થાય) એ અંધકાર છે કહે છે. વિકલ્પ છે ને? એ તિમિર છે. અંધકારના સમૂહને ‘નષ્ટ કરીને...’ આહાહા...! એક એક બોલ સમજવામાં હજી વાંધા. ધર્મ તો પછી પણ હજી શું કહે છે અને કેમ (છે) એ સમજવાના ઠેકાણા ન મળે. અને ધર્મ થઈ ગયો. જિંદગી એમ ને એમ ચાલી જાય છે. આહાહા...!

અરે...! ‘સહજમહિમાવંત...’ આનંદસુખની ખાણરૂપી એવી મુક્તિ. એ મુક્તિના વિશેષણ છે. પહેલા ‘સહજ વિલસતા ચૈતન્યચમત્કાર...’ દ્રવ્યનું વિશેષણ હતું. એનું ધ્યાન એ પર્યાય. હવે મુક્તિ થાય એ પણ પર્યાય છે. એવા અંતરના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેવાથી, તેના ફળમાં સહજ મહિમાવંત, મુક્તિ સહજ મહિમા છે. સિદ્ધપદ. ‘સહજમહિમાવંત આનંદસૌખ્યની ખાણરૂપ...’ ભાષા જુઓ! આનંદરૂપ સુખ. આહાહા...! આનંદની સુખની ખાણ છે. કોણ?

મુક્તિ, હોં! આહાહા..! આમ તો લોગસ્સમાં રાડું પાડ્યા કરે 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ' એય..! લોગસ્સમાં આવે છે કે નહિ? લોગસ્સના અર્થને સમજે નહિ કાંઈ. તુમડીમાં કાંકરા. ગડિયો હાંકે જાય. પહેલા લોગસ્સ-બોગસ્સ કર્યો હતો કે નહિ? કર્યો હશે. 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ' હે સિદ્ધ ભગવાન! સિદ્ધપદ અમને દેખાડો. દેખાડોનો અર્થ કેવળજ્ઞાન અમને થાય એમ માગણી કરે. આહાહા..! સામાયિકમાં સાત પાઠ આવે છે, નહિ? ૧. શમો અરિહંતાણં, ૨. તિખ્ખુતો, ૩. ઇચ્છામિ પડિક્કમણું, ૪. તસ્સ ઉત્તરી, ૫. લોગસ્સ, ૬. કરેમિ ભંતે, ૭. નમોથ્થણું. સાત પાઠ. અર્થની કાંઈ ખબર ન મળે. હજી અર્થની ખબર ન મળે એને ભાવનું ભાસન થાવું, અંતરમાં આત્મા (કેમ ભાસે?) બસ, સાત વાર બોલે એટલે સામાયિક થઈ ગઈ. અમે પણ પહેલા ત્યાં એવું બધું કરતા. 'પાલેજ'માં પર્યુષણ આવે એટલે પછી સાંજે ભેગા થઈને પડિક્કમણા કરીએ. આખો દિ' દુકાન ચાલે. અપવાસ કર્યો હોય, ચોવિયારો અપવાસ હોય તોપણ દુકાનમાં બેસીએ. સાંજે બધા ભેગા કરીને પડિક્કમણા કરીએ. એકાદ-બે ગાયન ગાઈએ. થઈ ગયો ધર્મ, લ્યો. ધૂળમાં પણ નહોતો થાતો.

ગાઈએ. 'જુઓ રે.. જુઓ રે.. જૈનો કેવા વ્રતધારી...' એવું આવે છે ને? 'જંબુસ્વામી' એવું ગાઈએ. બધા મોઢે કરેલા. બધા બેઠા હોય ત્યાં ગાઈએ. નહિ ખબર .. અમારે બધા સાંભળનારા આવે. 'જ્ઞાવાભાઈ' ને 'ધીરુભાઈ'ને એ હતા ને? 'ધીરજલાલ' 'મનહર'નો બાપ. બધા ભોળાભટ જેવા. આહાહા..! પછી ઈ સત્યનારાયણની કથા બેસાડે. (મુમુક્ષુ :- આત્મા સત્યનારાયણ છે ને?) પણ સત્યનારાયણ તો આ છે. ઓલો તો સત્યનારાયણ એ બ્રાહ્મણ કરે અને પછી એની પ્રસાદી ન લીધી એનું વહાણ બુડી ગયું, ઠીકણું થયું એવી વાતો આવે. આવે છે કે નહિ? છેલ્લી ઓલી પ્રસાદી... એટલે ત્યાં સુધી એને બેસવું એમ. એટલે બ્રાહ્મણે એવી ગોઠવણ કરી રાખેલી. ચાલ્યો ન જાય એમ. પ્રસાદી જેણે ન લીધી એનું વહાણ બૂડી ગયું, આમ થયું. એટલે ત્યાં સુધી સાંભળવા બેસવું. ઓલો ગમે તેવા ગપ્પા મારે. અમે એ બધું ત્યાં સાંભળ્યું છે, હોં! કર્યું નથી પણ સાંભળ્યું છે. આહાહા..! જૈનમાં નામ ધરાવે તોપણ એને કાંઈ ભાન ન મળે.

કહે છે, આહાહા..! જેણે આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ, પરમાત્મ જેનું અંતર સ્વરૂપ છે, એને જેણે ધ્યાનમાં લઈને પકડ્યો, એને મુક્તિ સહજ મહિમાવંત આનંદસુખની ખાણ, 'એવી તે મુક્તિને અતિશયપણે પ્રાપ્ત કરે છે.' ખાસ કરીને (પ્રાપ્ત કરે છે). એને મુક્તિ જ હોય. બીજું હોય નહિ. એમ કહે છે. આહાહા..! એને ગતિ-બતિ ન હોય. મોક્ષના માર્ગે તો મોક્ષ જ મળે. એ માર્ગ છે, એ માર્ગે જાય તો ત્યાં મોક્ષ આવે. મુક્તસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, મુક્તસ્વરૂપ એ તો છે. એનું ધ્યાન કરવાથી પર્યાયમાં મુક્તિ પ્રગટ થાય છે. આહાહા..! આ એની મોક્ષની ક્રિયા, મોક્ષમાર્ગની આ ક્રિયા. આ ક્રિયાની સૂઝ પડે નહિ. એકવાર જાત્રા કરી આવો. ચાલો. અષાઢ સુદ ચૌદશની. પાલીતાણા. બાર મહિનાનું પાપ ધોવાઈ જાય.

પછી પાછું નવું પાપ બાંધવાનું. આહાહા...! ધર્મને નામે અનાદિથી છેતરાણો છે ને. ધર્મ શું ચીજ છે એની ખબર ન મળે. એ ૬૭મી ગાથા થઈ. ૬૮મી ગાથા.

ગાથા-૬૮

બંધનછેદનમારણઆંકુચણ તહ પસારણાદીયા ।
કાયકિરિયાણિયત્તી ણિદ્દિઢ્ઠા કાયગુત્તિ ત્તિ ॥૬૮॥

બંધનછેદનમારણાકુંચનાનિ તથા પ્રસારણાદીનિ ।
કાયક્રિયાનિવૃત્તિઃ નિર્દિષ્ટા કાયગુપ્તિરિતિ ॥૬૮॥

अत्र कायगुप्तिस्वरूपमुक्तम् ।

કસ્યાપિ નરસ્ય તસ્યાન્તરંગનિમિત્તં કર્મ, બંધનસ્ય બહિરંગહેતુઃ કસ્યાપિ કાયવ્યાપારઃ ।
છેદનસ્યાપ્યન્તરંગકારણં કર્મોદયઃ, બહિરંગકારણં પ્રમત્તસ્ય કાયક્રિયા ।
મારણસ્યાપ્યન્તરંગહેતુરાંતર્યક્ષયઃ, બહિરંગકારણં કસ્યાપિ કાયવિકૃતિઃ । આકુંચનપ્રસારણાદિહેતુઃ
સંહરણવિસર્પણાદિહેતુસમુદ્ઘાતઃ । એતાસાં કાયક્રિયાણાં નિવૃત્તિઃ કાયગુપ્તિરિતિ ।

વધ, બંધ ને છેદનમયી, વિસ્તરણ-સંકોચનમયી
ઇત્યાદિ કાયક્રિયા તણી નિવૃત્તિ તનગુપ્તિ કહી. ૬૮.

અન્વયાર્થ :- [બંધનછેદનમારણાકુંચનાનિ] બંધન, છેદન, મારણ (-મારી નાખવું),
આકુંચન (-સંકોચવું) [તથા] તથા [પ્રસારણાદીનિ] પ્રસારણ (-વિસ્તારવું) ઇત્યાદિ
[કાયક્રિયાનિવૃત્તિઃ] કાયક્રિયાઓની નિવૃત્તિને [કાયગુપ્તિઃ] કાયગુપ્તિ
કહી છે.

ટીકા :- અહીં કાયગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

કોઈ પુરુષને બંધનનું અંતરંગ નિમિત્ત કર્મ છે, બંધનનો બહિરંગ હેતુ કોઈનો કાયવ્યાપાર
છે; છેદનનું પણ અંતરંગ કારણ કર્મોદય છે, બહિરંગ કારણ પ્રમત્ત જીવની કાયક્રિયા છે;
મારણનો પણ અંતરંગ હેતુ આંતરિક (નિકટ) સંબંધનો (આયુષ્યનો) ક્ષય છે, બહિરંગ કારણ
કોઈની કાયવિકૃતિ છે; આકુંચન, પ્રસારણ વગેરેનો હેતુ સંકોચ-વિસ્તારાદિકના હેતુભૂત
સમુદ્ઘાત છે.—આ કાયક્રિયાઓની નિવૃત્તિ તે કાયગુપ્તિ છે.

ગાથા-૬૮ ઉપર પ્રવચન

આ કાયગુપ્તિની વ્યાખ્યા છે. ૬૮મી ગાથા.

बंधणछेदणमारणआंकुचण तह पसारणादीया ।

कायकिरियाणियती णिदिट्ठा कायगुप्ति ति।।६८।।

નીચે હરિગીત.

વધ, બંધ ને છેદનમયી, વિસ્તરણ-સંકોચનમયી

ઇત્યાદિ કાયક્રિયા તણી નિવૃત્તિ તનગુપ્તિ કહી. ૬૮.

આ અંતરંગ કારણ આવ્યું ભાઈ! 'અહીં કાયગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.' એ અંતરંગ કારણ.

મુમુક્ષુ :- નિમિત્તને અંતરંગ કારણ કહ્યું.

ઉત્તર :- અહીં તો બીજી વાત છે.

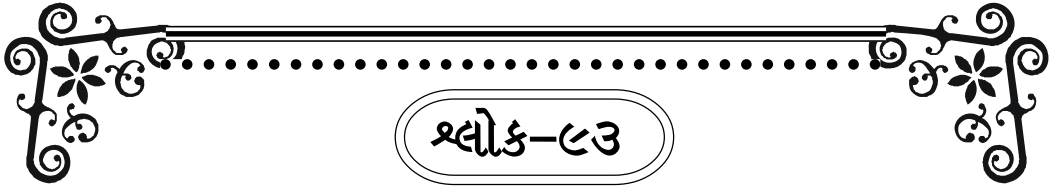
ટીકા :- 'કોઈ પુરુષને બંધનનું અંતરંગ નિમિત્ત તો એનું કર્મ છે,...' એને કોઈ બાંધે. પણ એ બાંધવામાં અંતરંગ કારણ તો એનું કર્મ છે. કર્મ એને છે માટે એને કોઈ બાંધે છે. અંતરંગ કારણ કર્મ છે. 'બંધનનો બહિરંગ હેતુ કોઈનો કાયવ્યાપાર છે;...' બાંધે ખરોને, એટલે કાયાનો વેપાર એ બહારનું નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? 'કોઈ પુરુષને બંધનનું અંતરંગ નિમિત્ત...' એને બાંધે, કોઈ ઝાડ સાથે બાંધે, દોરડે બાંધે, પગ બાંધે, લોઢાના સળીયે બાંધે. પણ એ બાંધવામાં મૂળ કારણ તો અશાતાનું કર્મ અંદર છે એ ખરું નિમિત્ત છે. બહારમાં કાયનો વેપાર બીજાને બાંધવાનો.

'છેદનનું પણ અંતરંગ કારણ કર્મોદય છે,...' કોઈ છેદે. શરીરના કટકા કરે, કાન કાપે, નાક કાપે. અંતરંગ કારણ તો કર્મોદય છે. .. 'વીરજીભાઈ' બસમાં હતા. એમાં લુંટારા આવ્યા હતા. 'ઢસા' પાસે. 'વીરજીભાઈ' અંદર હતા. સૌને નીચે ઉતાર્યા. એમાં જે બસનો ડ્રાઈવર હતો એનું નાક કાપી નાખ્યું. 'વીરજીભાઈ' સૌને કહે, મોઢા ઓલી કોર રાખો. એટલે પાછું પોતાને આ બાજુ ભાગવું ખરું ને. મોઢા બધાને ઓલી કોર રખાવ્યા. 'વીરજીભાઈ' કહે આનું બિચારાનું નાક કપાઈ ગયું. નાખી દીધું છે તો લાવને ગોતીએ. પણ એ નાક પણ સાથે લઈ ગયો. 'વીરજીભાઈ' કહે હું પણ સાથે હતો. બધાને ઓલી કોર ઉતારી નાખો. ભાઈ! અમારી પૈસા હોય તો લઈ લો. એ ન લીધા. ઓલા સાથે વેર હતું. તેથી એનું નાક કાપ્યું. અંતરંગ હેતુ તો એનો અશાતાનો ઉદય છે. નિમિત્ત.

બાહ્ય છેદવાનું 'બહિરંગ કારણ પ્રમત્ત જીવની કાયક્રિયા છે;...' ભાષા જુઓ! કોઈ જીવ પણ છેદાય જાય. પ્રમત્ત મુનિ ચાલતો હોય, એની કાયક્રિયા. એને પાપ લાગે એ પ્રમ્ન અત્યારે

નથી. અહીં તો એને નિમિત્ત કોણ? પ્રમત્ત જીવ હોય ત્યાં સુધી.. ચાલતો હોય પ્રમત્તમાં ચાલે ને? અપ્રમત્તમાં તો સ્થિર હોય. એટલે પહેલા ગુણસ્થાન સુધી પ્રમત્ત ક્રિયા હોય છે. એના છેદનમાં કાયનો વ્યાપાર નિમિત્ત હોય. ... 'મારણનો પણ અંતરંગ હેતુ આંતરિક (નિકટ) સંબંધનો (આયુષ્યનો)...' છે. મારણનો અંતર હેતુ અંદર આયુષ્ય છે. આયુષ્ય પૂરું થયું એટલે મરે. બહાર કોઈ મારી શકે એમ છે નહિ. આહાહા..!

'બહિરંગ કારણ કોઈની કાયવિકૃતિ છે;...' કાયનો વેપાર નિમિત્ત થાય અને ઓલો મરી જાય. આયુષ્ય પૂરું થાય એ અંતરંગ કારણ, આ બાહ્ય નિમિત્ત. 'આકુંચન, પ્રસારણ વગેરેનો હેતુ સંકોચવિસ્તારાદિકના હેતુભૂત સમુદ્ઘાત છે.' સમુદ્ઘાત થાય ને? આ પ્રદેશ બહાર નીકળે. 'આ કાયક્રિયાઓની નિવૃત્તિ તે કાયગુપ્તિ છે.' ત્રણેયથી નિવૃત્ત થવું અને અંતર આત્માના ધ્યાનમાં જવું, એનું નામ કાયગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. પહેલું સમજે તો ખરો કે આ કાયગુપ્તિ કોને કહેવી? કરી શકે ન કરી શકે એ પ્રશ્ન પછી. પણ કાયનો વેપાર વિકલ્પ જે છે એને છોડવો, અને અંતરના આત્માના આનંદના ધ્યાનમાં આવવું એને કાયગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

શ્લોક-૯૩

(અનુષ્ટુભ)

મુક્ત્વા કાયવિકારં યઃ શુદ્ધાત્માનં મુહુર્મુહુઃ ।

સંભાવયતિ તસ્યૈવ સફલં જન્મ સંસૃતૌ ॥૧૩॥

[હવે ૬૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

[શ્લોકાર્થ :-] કાયવિકારને છોડીને જે ફરીફરીને શુદ્ધાત્માની સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના) કરે છે, તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે. ૯૩.

શ્લોક-૯૩ ઉપર પ્રવચન

[હવે ૬૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

મુક્ત્વા કાયવિકારં યઃ શુદ્ધાત્માનં મુહુર્મુહુઃ ।

સંભાવયતિ તસ્યૈવ સફલં જન્મ સંસૃતૌ ॥૧૩॥

શ્લોકાર્થ :- 'કાયવિકારને છોડીને...' કાયવિકારને છોડીને. 'જે ફરીફરીને શુદ્ધાત્માની

સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના) કરે છે.’ લ્યો. આહાહા...! શુદ્ધપ્રભુ ચૈતન્ય આનંદમૂર્તિ એની ભાવના કરે છે. એમાં એકાગ્ર થાય છે ‘તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે.’ બાકી બધાના જન્મ (નિરર્થક છે). જન્મ્યા એ મરશે નિરર્થક. વળી પાછા જન્મશે. આહાહા...! ‘કાયવિકારને છોડીને જે ફરીફરીને શુદ્ધાત્માની સંભાવના (સમ્યક્ભાવના)...’ એમ. એટલે કે ચૈતન્ય વસ્તુ ભગવાનઆત્મા એની અંતરની બરાબર એકાગ્રતા (થાય), એને સંભાવના-ભાવના કહેવામાં આવે છે. ‘તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે.’ જન્મી અને ફરીને ન જન્મવું એવું એણે કર્યું. કાયાગુપ્તિ છે ને? શરીર નહિ મળે એમ કહે છે. એને જન્મ જ નહિ થાય. આહાહા...!

અંતર વસ્તુ ભગવાનઆત્મા, પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ એનું જેણે ધ્યાન (કર્યું), વર્તમાન ધ્યાનની દશામાં એને જેણે વિષય બનાવ્યો, એને જન્મ કેવા? કહે છે. એને મળેલો જન્મ સફળ છે. ફરીને કાયા મળશે નહિ. આહાહા...! ‘તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે.’ કાયાગુપ્તિમાં એ નાખ્યું, લ્યો. હવે આ મન, વચન ગુપ્તિની નિશ્ચયની વાત કરે છે. પહેલા વ્યવહારની વાત હતી. મન, વચન ગુપ્તિની, વ્યવહારની વાત હતી. હવે નિશ્ચયની વાત કરે છે.

૬૯મી ગાથા.

ગાથા-૬૯

જા રાયાદિણિયત્તી મણસ્સ જાણીહિ તં મણોગુત્તી ।
અલિયાદિણિયત્તિં વા મોણં વા હોઝ વઙ્ગુત્તી ॥૬૯॥

યા રાગાદિનિવૃત્તિર્મનસો જાનીહિ તાં મનોગુપ્તિમ્ ।
અલીકાદિનિવૃત્તિર્વા મૌનં વા ભવતિ વાગ્ગુપ્તિઃ ॥૬૯॥

નિશ્ચયનયેન મનોવાગ્ગુપ્તિસૂચનેયમ્ ।

સકલમોહરાગદ્વેષાભાવાદખંડાદ્વૈતપરમચિદ્રૂપે સમ્યગવસ્થિતિરેવ નિશ્ચયમનોગુપ્તિઃ । હે શિષ્ય ત્વં તાવદચલિતાં મનોગુપ્તિમિતિ જાનીહિ । નિખિલાનૃતભાષાપરિહૃતિર્વા મૌનવ્રતં ચ । મૂર્તદ્રવ્યસ્ય ચેતનાભાવાદ્ અમૂર્તદ્રવ્યસ્યૈદ્રિયજ્ઞાનાગોચરત્વાદુભવયત્ર વાક્પ્રવૃત્તિર્ન ભવતિ । ઇતિ નિશ્ચયવાગ્ગુપ્તિસ્વરૂપમુક્તમ્ ।

મનમાંથી જે રાગાદિની નિવૃત્તિ તે મનગુપ્તિ છે;
અલીકાદિની નિવૃત્તિ અથવા મૌન વાગ્ગુપ્તિ છે. ૬૯.

અન્વયાર્થ :- [મનસઃ] મનમાંથી [યા] જે [રાગાદિનિવૃત્તિઃ] રાગાદિની નિવૃત્તિ

[તામ્] તેને [મનોગુપ્તિમ્] મનોગુપ્તિ [જાનીહિ] જાણ. [અલીકાદિનિવૃત્તિઃ] અસત્યાદિની નિવૃત્તિ [વા] અથવા [મૌનં વા] મૌન [વાગ્ગુપ્તિઃ ભવતિ] તે વચનગુપ્તિ છે.

ટીકા :- આ, નિશ્ચયનયથી મનોગુપ્તિની અને વચનગુપ્તિની સૂચના છે.

સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવને લીધે અખંડ અદ્વૈત પરમચિદ્રૂપમાં સમ્યક્પણે અવસ્થિત રહેવું તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે. હે શિષ્ય! તું તેને ખરેખર અચલિત મનોગુપ્તિ જાણ.

સમસ્ત અસત્ય ભાષાનો પરિહાર અથવા મૌનવ્રત તે વચનગુપ્તિ છે. મૂર્તદ્રવ્યને ચેતનાનો અભાવ હોવાને લીધે અને અમૂર્તદ્રવ્ય ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર હોવાને લીધે બન્ને પ્રત્યે વચનપ્રવૃત્તિ થતી નથી. આ રીતે નિશ્ચયવચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું.

ગાથા-૬૯ ઉપર પ્રવચન

જા રાયાદિણિયત્તી મણસ્સ જાણીહિ તં મનોગુત્તી ।

અલિયાદિણિયત્તિં વા મોણં વા હોઝ વઙ્ગુત્તી ।।૬૯ ।।

મનમાંથી જે રાગાદિની નિવૃત્તિ તે મનગુપ્તિ છે;

અલીકાદિની નિવૃત્તિ અથવા મૌન વાચાગુપ્તિ છે. ૬૯.

બે પ્રકાર.

ટીકા :- ‘આ, નિશ્ચયનયથી...’ એટલે સાચી દૃષ્ટિથી ‘મનોગુપ્તિ અને વચનગુપ્તિની સૂચના છે.’ સાચી મનોગુપ્તિ અને સાચી વચનગુપ્તિની વ્યાખ્યા છે. ઓલો વ્યવહાર હતો. સાચી નહોતી, વ્યવહાર હતો, વિકલ્પ હતો.

મુમુક્ષુ :- એ અધિકારમાં જ નિશ્ચય આપ્યો છે.

ઉત્તર :- હા, ત્યાં જ આપ્યું છે. આહાહા...! નિશ્ચય વિના વ્યવહાર કેવો? એમ સિદ્ધ કરે છે. પહેલી વ્યવહારની વાત કરી હતી, પછી નિશ્ચયની કરી. વિકલ્પ કર્યો અશુભથી છૂટવું, અને શુભમાં આવવું એ વ્યવહાર મનગુપ્તિ છે. ત્યાંથી છૂટીને સ્વરૂપમાં આવવું એ નિશ્ચયગુપ્તિ છે. આહાહા...! ‘આ, નિશ્ચયનયથી મનોગુપ્તિની અને વચનગુપ્તિની સૂચના છે.’

‘સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવને લીધે અખંડ અદ્વૈત પરમચિદ્રૂપમાં સમ્યક્પણે અવસ્થિત રહેવું તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે.’ લ્યો. પહેલામાં એમ આવ્યું હતું, કે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન શાંતિની ભૂમિકામાં અશુભથી હટીને શુભમાં આવવું એ વ્યવહાર મનોગુપ્તિ છે. અહીં તો શુભ અને અશુભ બેય વિકલ્પથી હટીને અંદરમાં જવું. જુઓ! ‘સકળ મોહરાગદ્વેષનો અભાવ..’ ઓલામાં રાગ હતો. વ્યવહાર મનોગુપ્તિમાં ધર્મીને પણ શુભરાગ હતો. આ તો ‘સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવને લીધે...’ જેણે મોહ એટલે મિથ્યાત્વભાવ છોડ્યો છે અને રાગ ને

દ્વેષના વિકલ્પ છોડ્યા છે.

‘અખંડ અદ્વૈત પરમચિદ્રૂપમાં...’ લ્યો. ભગવાનઆત્મા અખંડ આત્મા છે, અદ્વૈત છે. જેમાં બે ભેદ જ નથી. લ્યો, આ અદ્વૈત આત્મા આવ્યો. બધા થઈને આત્મા એક એમ નહિ. જેમાં ગુણ-ગુણીનો ભેદ પણ નથી. એમ કહે છે. અખંડ છે અને દ્વૈત નથી. અદ્વૈત છે. એક સ્વરૂપ છે. પરમચિદ્રૂપ-પરમજ્ઞાનરૂપ. પ્રભુ! જ્ઞાનસ્વભાવરૂપ પરમ જ્ઞાનસ્વભાવરૂપ. ‘સમ્યક્પણે અવસ્થિત રહેવું...’ યથાર્થપણે અંતરમાં અખંડ ચિદ્રૂપમાં સ્થિર રહેવું, ‘તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે.’ લ્યો, એનું નામ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? સાચી મનોગુપ્તિ એનું નામ છે. ત્યારે કોઈ કહે, આ તો બધી કેવળીની વાત. કેવળીની ક્યાં? અહીં તો મુનિની વાત છે. (મુમુક્ષુ :- કેવળી થવાની વાત છે) કેવળી થવાનો ઉપાય, એવો જે મુનિમાર્ગ, એની આવી દશા હોય છે એની વાત છે. એને પહેલા શ્રદ્ધામાં તો લેવું પડે ને? સાચું સાધુપણું કેવું હોય, સાચું મુનિપણું કેવું હોય, આ તો કાંઈ ભાન મળે અને થઈ ગયા સાધુ. આચાર્ય ભગવંતો... આહાહા...! ભાઈ! એમાં તો વસ્તુના સ્વરૂપના ભાન વિના તો નુકસાન છે. તારા અહિતના નાશની વાત છે આ તો. હિતપણું તો ભગવાનઆત્માનું..

પોતાનો શુદ્ધ આનંદ સ્વભાવ અખંડ અદ્વૈત પરમજ્ઞાનરૂપ. પરમજ્ઞાનરૂપ. એ તો જ્ઞાનરૂપ જ છે. જાણવાના સ્વભાવનું રૂપ છે. એમાં ‘સમ્યક્પણે અવસ્થિત રહેવું...’ સ્થિર રહેવું ‘તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે. હે શિષ્યા!..’ ‘જાણીહિ’ છે ખરું ને? બીજા પદમાં. ‘જાણીહિ’ છે ને? એટલે કાઢ્યું. ‘હે શિષ્યા!..’ અહીં ‘કુંદકુંદાર્ય’ કહે છે ને? ‘મળસ્સ જાણીહિ તં મળોગુત્તી’ આહાહા...! આને તો જાણ કે આનું નામ મનોગુપ્તિ કહેવાય. વાણી નથી, મનનો વિકલ્પ નથી અને અંતરમાં અખંડ આનંદ અભેદ ચિદ્રૂપમાં લીનતા છે, એને અહીંયા સાચી મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે.

‘હે શિષ્યા! તું તેને ખરેખર અચલિત મનોગુપ્તિ જાણ.’ એમ. ‘જાણીહિ’ હતું ને એમાંથી કાઢ્યું. ‘જાણીહિ’ તો આ કો’કને કહે છે કે નહિ? એનો અર્થ થયો કે ‘કુંદકુંદાર્ય’ શિષ્યને કહે છે, સંતોને કહે છે. ‘તું તેને ખરેખર અચલિત...’ અંદર આત્માના આનંદમાં ઠરવું, તેને મનનો શુભ વિકલ્પ એ પણ નહિ. તેને ‘અચલિત મનોગુપ્તિ (એમ તું) જાણ.’ અને તે જ ધર્મ અને તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા...! લુખુંલહ લાગે, કોઈ વાર્તા હોય, કથા હોય તો મન પણ ખૂંચે. કારણ કે .. એવી વાત આવે તો મન ખૂંચે ત્યાં. ખૂંચે ને? લુખીલહ વાત લાગે.

અંદર વીતરાગમૂર્તિ ભગવાન, એમાં રાગ નથી એવું ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનું વિકલ્પ છોડીને ધ્યાન કરે. એનું નામ મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! કોઈ દિ’ સાંભળ્યું ન હોય, વિચારમાં લીધું ન હોય, પ્રયોગ તો કર્યો ન હોય. માર્ગ બહુ અલૌકિક છે. વીતરાગમાર્ગ પરમેશ્વર તીર્થંકર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ કહેલો માર્ગ કોઈ બીજી જાત છે. અત્યારે બધી ગડબડ બહુ ચાલે છે. બહારમાં બધે ધર્મ મનાઈ ગયા છે. આહાહા...! બાપા! આ તો તારો

કાળ જાય છે, પ્રભુ! આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે.

પરમ અદ્વૈત અખંડ ચિદ્રૂપ, એમાં અંદરમાં સ્થિતિ કરવી, અંદરમાં આસન લગાવી દેવું. એને હે શિષ્ય! તું મનની ગુપ્તિ કરી એમ તું જાણ. જુઓ! નિશ્ચયમાં એમ આવ્યું. આનું જ્ઞાન ... મનોગુપ્તિ આને કહેવાય એમ કહે છે. આહાહા...! હવે આવા બધા ધંધા ક્યારે કરવા? રળવું ક્યારે?

મુમુક્ષુ :- આ એક જ કમાણી છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાં પણ કાંઈ નથી ત્યાં સાંભળને. હેરાનના રસ્તા છે બધા પાપના. પુણ્ય અને પાપ બેય પાપ છે. એને રસ્તે દોરાતા ચાર ગતિના દુઃખ છે. અહીં તો મોક્ષના માર્ગની વ્યાખ્યા છે ને? એ મનની વાત કરી. નિશ્ચય મનોગુપ્તિની વાત કરી, સાચી મનોગુપ્તિની વાત કરી. હવે સાચી અસત્ય વાણીની વાત કરે છે.

‘સમસ્ત અસત્ય ભાષાનો પરિહાર...’ એક વાત. ‘સમસ્ત અસત્ય ભાષાનો પરિહાર અથવા મૌનવ્રત તે વચનગુપ્તિ છે. મૂર્તદ્રવ્યને ચેતનાનો અભાવ હોવાને લીધે...’ લ્યો. મૂર્તદ્રવ્યને ચેતનાનો ભાષામાં અભાવ છે. ‘અને અમૂર્તદ્રવ્ય ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર હોવાને લીધે બન્ને પ્રત્યે વચનપ્રવૃત્તિ થતી નથી.’ અહીંયા ‘સમાધિશતક’ની શૈલી લીધી. કહે છે, કે હું કોને બોલું? ભાષા તો જડ છે. એમાં આ જડમાં તો ચેતનાનો અભાવ છે. આહાહા...! વાણીમાં આત્મા નથી. ચેતનાનો અભાવ વાણીમાં છે. એટલે જડ વાણીમાં ચેતનાનો અભાવ હોવાને લીધે ‘અને અમૂર્તદ્રવ્ય ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર હોવાને લીધે...’ આ આત્મા છે એ અમૂર્ત છે. ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને અગોચર છે. કોની સાથે હું વાત કરું એમ કહે છે. વચન ગોપવાની રીત છે. અહીંયા તો (એમ કહે), ઉપદેશ દેવાથી લાભ થાય. લોકો ધર્મ સમજે એનો લાભ મળે. એ વાત ખોટી છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ઉપદેશમાં લાભ મળે ને? બે-બે કલાક, ત્રણ-ત્રણ કલાક સવારે સમજાવવું. કાંઈક આપે કે નહિ? દસમો ભાગ નહિ મળતો હોય? આ ગરાસિયાને મળે છે.

મુમુક્ષુ :- દરબારને મળે.

ઉત્તર :- મળે છે. ગરાસિયાને કહે કે અમારી જમીનમાં ધર્મ થાય એનો દસમો ભાગ અમે આપશું. અહીંયા તે દિ’ થયું હતું ને? પ્રવચનહોલનું જ્યારે ખાતમુહૂર્ત થયું ત્યારે એક ભાઈ હતા ગુજરી ગયા. ‘કેશુભાઈ’ના ભાઈ. એ કહે આ ગરાસિયાની જમીનમાં ધર્મ થાય તો દસમો ભાગ મળે. એ જમીન તમારી ક્યાં રહી હવે? પણ તમારી હોય તો પણ કરનારના પરિણામ પ્રમાણે એને ભાવ હોય. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- જમીન જમીનની છે.

ઉત્તર :- પણ આ કહે ને, ભાઈ! એક મંદિર બનાવો. એમાં જે કાંઈ ધર્મ-ધ્યાન થશે એ મંદિર બનાવનારને લાભ થશે. ધૂળેય નહિ થાય, સાંભળને. કેમ હશે આ?

મુમુક્ષુ :- હવે અમદાવાદનું મંદિર થઈ ગયું, વાંધો નહિ.

ઉત્તર :- હજી ઘણું બાકી છે. એમ ને એમ આ બધા બીજે રખડ્યા કરે અને પ્રમુખ તરીકે મોઢા આગળ નામ આવે. અંદર કામ કરે નહિ કાંઈ. એય...! ત્રણ-ત્રણ મહિના 'મુંબઈ' રખડ્યા કરે. એય...! કેટલું કામ છે? દરવાજો એક લાખ રૂપિયાનો કરવાનો છે, અંદર કામ ઘણું છે. હમણાં જઈ આવ્યા ને બે મહિના. પહેલીવાર.. પછી બધા લોકો વાત કરે ને? તમે ત્યારે નહોતા. કહે અહીં ઘણું કામ કરવાનું બાકી છે. પણ કોઈ ધ્યાન આપતું નથી. છોકરાની છોકરીના લગ્ન કરવા હોય તો ત્યાં મહિનો, બે મહિના રોકાય. કોઈ એવી વાતું કરે, દાકતર!

મુમુક્ષુ :- ન કરે તોપણ કર્યા બરોબર જ છે ને.

ઉત્તર :- છોકરીના લગ્નમાં પાંચ-છ લાખ ખર્ચા. 'ન્યાલભાઈ' અને એના બાપે કહ્યું, 'અમદાવાદ' માટે તારે પચાસ હજાર-લાખ કાંઈ દેવું છે કે નહિ? પણ એ માને નહિ.

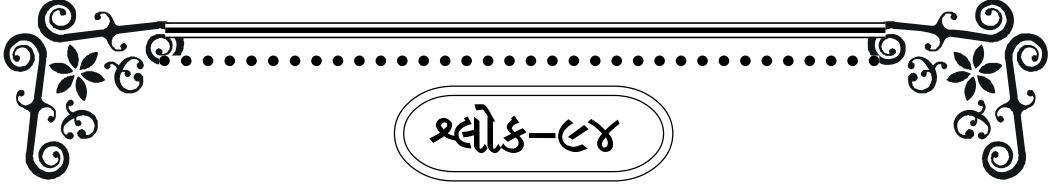
મુમુક્ષુ :- જેને ખરેખર ધરમ સમજવો હોય એને પૈસા ખરચવા જોઈએ ને. મને શેના કહે છે?

ઉત્તર :- શું કહે છે? 'મલૂકચંદભાઈ'! એમ કહે તમારે કરવો છે, અમારે ક્યાં કરવો છે? એટલા બધા પૈસા એની પાસે ન હોય તો ક્યાંથી આપે? આહાહા...! કોણ પૈસા આપે અને લે. એ તો પૈસા જ્યાં જવાના હોય ત્યાં જાય. આહાહા...! આપનાર આપે માટે વપરાય? એ તો જડના રજકણો જે ઠેકાણે ગોઠવવાના-વપરાવાના હોય એ ત્યાં વપરાય. કોણ વાપરી શકે? આહાહા...! આવી વાત છે.

અહીં તો કહે છે, કે આત્મા ઇન્દ્રિયને અગમ્ય અને આ જડ વાણીમાં ચૈતન્ય નહિ. 'બન્ને પ્રત્યે વચનપ્રવૃત્તિ થતી નથી..' જાવ. 'આ રીતે નિશ્ચયવચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું.' લ્યો! વાણીમાં આત્મા નહિ, આત્મા ઇન્દ્રિયથી જણાય નહિ. કોની સાથે વાત કરવી? વચનને ગોપવું એમ કહે છે. વિકલ્પ ન કરવો એમ. વચન તો.. વિકલ્પ.. વાણીમાં આત્મા નથી, ત્યાં વિકલ્પ શું કરે? અને આત્મા ઇન્દ્રિયથી ગમ્ય નથી, તો હું કોની સાથે વાત કરું?

મુમુક્ષુ :- વાણી સાંભળવી કે ન સાંભળવી?

ઉત્તર :- એવી વાતું છે. અગમ્યગમ્યની વાતું છે. સાંભળવામાં આવે, પણ એ શુભરાગ છે. સાંભળવામાં છે એ તો શુભરાગ છે. એને કાંઈ રાગથી જ્ઞાન થાતું નથી. સાંભળવાથી થતું નથી. એવી વાત ભારે ભાઈ! આ તો વીતરાગમાર્ગ એવો છે. અંતરના આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપનો સ્પર્શ કરવાથી જ્ઞાન થાય. એને અડવાથી, અનુભવથી જ્ઞાન થાય. એવી વાત છે.

શ્લોક-૯૪

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

શસ્તાશસ્તમનોવચસ્સમુદયં ત્યક્ત્વાત્મનિષ્ઠાપરઃ
શુદ્ધાશુદ્ધનયાતિરિક્તમનઘં ચિન્માત્રચિન્તામણિમ્ ।
પ્રાપ્યાનંતચતુષ્ટયાત્મકતયા સાર્ધં સ્થિતાં સર્વદા
જીવન્મુક્તિમુપૈતિ યોગિતિલકઃ પાપાટવીપાવકઃ ॥૧૪॥

[હવે ૬૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

[શ્લોકાર્થ :-] પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં અગ્નિ સમાન એવો યોગિતિલક (મુનિશિરોમણિ) પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત મનવાણીના સમુદાયને છોડીને આત્મનિષ્ઠામાં પરાયણ રહેતો થકો, શુદ્ધનય અને અશુદ્ધનયથી રહિત એવા અનઘ (-નિર્દોષ) ચૈતન્યમાત્ર ચિંતામણિને પ્રાપ્ત કરીને, અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે સર્વદા સ્થિત એવી જીવન્મુક્તિને પામે છે. ૯૪.

શ્લોક-૯૪ ઉપર પ્રવચન

[હવે ૬૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

શસ્તાશસ્તમનોવચસ્સમુદયં ત્યક્ત્વાત્મનિષ્ઠાપરઃ
શુદ્ધાશુદ્ધનયાતિરિક્તમનઘં ચિન્માત્રચિન્તામણિમ્ ।
પ્રાપ્યાનંતચતુષ્ટયાત્મકતયા સાર્ધં સ્થિતાં સર્વદા
જીવન્મુક્તિમુપૈતિ યોગિતિલકઃ પાપાટવીપાવકઃ ॥૧૪॥

મુનિપણું કેવું હોય છે? યોગીમાં તિલક. આહાહા...! 'પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં અગ્નિ સમાન...' છે. મુનિ તો એને કહીએ કે પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પને બાળવામાં સમર્થ છે. આહાહા...! પાપ એટલે પુણ્ય અને પાપ બન્ને, હોં! 'અગ્નિ સમાન એવો યોગિતિલક...' આહાહા...! 'પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત મનવાણીના સમુદાયને છોડીને...' જુઓ! શુભ અને અશુભ, મનનો વેપાર અને વાણીનો વેપાર છોડી દઈને. મન સંબંધી અને વાણી સંબંધી એ શુભવિકલ્પ પણ છોડી દઈને. એમ કહે છે. આહાહા...!

'પાપરૂપી અટવીને...' મોટું વન. પુણ્ય-પાપના સંકલ્પ-વિકલ્પની જાળું એ મોટી વનઅગ્નિ છે. એને બાળવામાં અગ્નિ મુનિ છે. એમ કે એ તો મોટી અટવી છે. ઓ...હો...! સ્વરૂપમાં,

આનંદમાં રહેનાર, અતીન્દ્રિય આનંદમાં રહેનાર એવો મુનિ પુણ્ય-પાપના વનને બાળીને રાખ કરે છે. ‘(મુનિશિરોમણિ)..’ છે ને? તિલક. યોગીમાં પણ શિરોમણી. ‘પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત મનવાણીના સમુદાયને છોડીને આત્મનિષ્ઠામાં પરાયણ રહેતો થકો,..’ ભાષા જુઓ! ફેરવીને વ્યવહારચારિત્રમાં પણ આ અધિકાર લીધો. મુનિઓની પદ્ધતિ જ સંતોની જુદી વાત છે.

‘આત્મનિષ્ઠામાં પરાયણ...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ એવો આત્મા, એમાં તત્પર છે. મુનિ તો એમાં તત્પર છે. આહાહા...! ‘શુદ્ધનય અને અશુદ્ધનયથી રહિત એવા અનઘ (નિર્દોષ) ચૈતન્યમાત્ર ચિંતામણિને પ્રાપ્ત કરીને,...’ શુદ્ધનય અને અશુદ્ધનયથી રહિત. શુદ્ધનય એટલે વિકલ્પ. હું શુદ્ધ આનંદ છું એવો વિકલ્પ અને અશુદ્ધ રાગની પર્યાય સ્વભાવમાં છે નહીં. બેથી રહિત. ‘શુદ્ધનય અને અશુદ્ધનય(ના બે વિકલ્પ)થી રહિત એવા અનઘ (નિર્દોષ)...’ લ્યો. અઘ એટલે પુણ્ય અને પાપ બે. એનાથી અનઘ-નિર્દોષ ‘ચૈતન્યમાત્ર ચિંતામણિને પ્રાપ્ત કરીને,...’ ચૈતન્ય સ્વરૂપ ભગવાન ચિંતામણિ રત્ન આત્મા છે. આહાહા...! એને પ્રાપ્ત કરીને એ ચિંતામણિ છે. જેટલો એમાં એકાગ્ર થાય એટલી એમાં શાંતિ અને આનંદ મળે એવો ચિંતામણિ રત્ન ભગવાન છે. એને પામર કરીને મનાવ્યો છે. એને માન્યો છે. આહાહા...! શુભ અને અશુભભાવ, ઉલ્લસિત થઈને એમાં રોકાણો છે એને આત્માના ચિંતામણિરત્નની કિંમત નથી.

‘અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે...’ ‘સાર્ધ’ છે ને ‘સાર્ધ’? ઓલામાં પણ ‘સાર્ધ’ છે ને? ૧૫મી ગાથામાં. પરિણતિની સાથે ‘સાર્ધ’ એ પર્યાય છે ને અંદર? કારણપર્યાય. ત્યાં પણ ‘સાર્ધ’ છે. ‘અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે સર્વદા સ્થિત...’ મુક્તિ-મુક્તિ. જે આત્મામાં પરાયણ છે, એને આવી દશા પ્રાપ્ત થાય છે. ‘અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે સર્વદા સ્થિત એવી જીવન્મુક્તિને પામે છે.’ જીવતા મુક્ત થઈ ગયો. રાગથી, વિકલ્પથી, વાણીથી (મુક્ત થઈ ગયો). જેને આત્માના સ્વભાવનું ધ્યાન છે, એ ધ્યાનીને આવી દશા પ્રગટ થાય છે. એટલે મુક્તિ મળે, મોક્ષનો માર્ગ મળે. એનું ફળ મોક્ષ. બેય વાત એમાં છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)